

**VERSLAG VAN DE ZITTING 1996**

Vastgesteld 19 augustus 1996

Van 5 tot en met 9 juli 1996 heeft de OVSE-Assemblée in de Riksdag (Parlement) in Stockholm haar jaarlijkse zitting gehouden. Aan de zitting is deelgenomen door delegaties uit de parlementen van 50 lid-staten. Waarnemers waren aanwezig uit Japan, de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa, de Noord-Atlantische Assemblée, de Assemblée van de West-Europese Unie en de Raad van de Interparlementaire Unie. Een vertegenwoordiger van de Heilige Stoel was als gast aanwezig.

De Nederlandse delegatie naar deze zitting bestond voor zoveel de Eerste Kamer betreft uit mevrouw Lycklama à Nijeholt (PvdA) en de heer Verbeek (VVD) en voor zoveel de Tweede Kamer betreft uit mevrouw Roethof (D66) en de heren Van Traa (PvdA, voorzitter van de delegatie), Gabor (CDA), Van den Doel en Hessing (beiden VVD).

De OVSE-assemblee beschikt conform de bij haar oprichting gemaakte afspraken slechts over een klein secretariaat en dient derhalve bij het houden van zittingen door anderen ondersteund te worden. Die ondersteuning is ook dit jaar geleverd door de parlementen van Canada, Nederland en het Verenigd Koninkrijk en door de Noord-Atlantische Assemblée, die een vijftal medewerkers van haar secretariaat om niet ter beschikking heeft gesteld.

De zitting had het volgende verloop:

- vrijdag 5 juli: bijeenkomst van het standing committee; plenaire openingsvergadering; vergadering van vrouwelijke parlementariërs; informatieseminar;
- zaterdag 6 juli: vergaderingen van de drie algemene commissies; 's avonds ontvangst van de delegatie door de Nederlandse ambassadeur in Stockholm, de heer Bast;
- zondag 7 juli: overleg van de delegaties uit de EU-lidstaten en voortzetting van de vergaderingen van de drie commissies; 's middags een boottocht door de archipel van Stockholm, aangeboden door de Zweedse gastheren;
- maandag 8 en dinsdag 9 juli: plenaire vergaderingen.

## Plenaire openingsvergadering

De vergadering is toegesproken door de dames Dahl, voorzitter van de Riksdag, en Hjelm-Wallén, minister van buitenlandse zaken van Zweden, en de heer Cotti, minister van buitenlandse zaken van Zwitserland en fungerend voorzitter van de ministerraad van de OVSE.

Mevrouw Hjelm merkte onder meer op dat de OVSE in de overeenkomst van Dayton met zware en belangrijke taken was belast en daarmee een belangrijke rol in het vredesproces speelde; op de korte termijn door ondersteuning van de lokale overheden bij de voorbereiding van de verkiezingen en op de lange termijn door maatregelen die stabiliteit en vertrouwen bevorderen, door democratie op te bouwen en door het in acht doen nemen van wetten en mensenrechten, inclusief het recht tot een minderheid te behoren. Maar hoezeer ook de OVSE-missie in Sarajevo zou worden gesteund bij de uitvoering van haar taak, het bleef de verantwoordelijkheid van alle bij het akkoord van Dayton betrokken partijen om vrije, eerlijke en democratische verkiezingen te houden.

De taak van de OVSE in Bosnië hield niet op aan het einde van het jaar, omdat je niet binnen twaalf maanden een democratie kunt opbouwen.

Ook moest worden gewerkt aan een alomvattend veiligheidsmodel voor de 21ste eeuw en aan politiek bindende normen en verplichtingen die door alle lid-staten zouden worden aanvaard.

Het was een grote uitdaging voor dit doel een OVSE-mechanisme te vinden.

De heer Cotti stelde zich de vraag welke concrete actie de OVSE kan uitvoeren teneinde effectief het hoofd te bieden aan uitdagingen in Europa. In Bosnië-Herzegovina was de OVSE belast met een drievoudige taak:

- het toezien op de voorbereiding en het houden van verkiezingen;
- het bezien van de mensenrechtensituatie en het ondersteunen van het Ombudspersoon;
- het voeren van onderhandelingen tussen de bij het akkoord van Dayton betrokken partijen over vertrouwen- en veiligheid-bevorderende maatregelen en over wapenbeheersing.

Wijzend op de missie in Sarajevo, de grootste van alle missies van de OVSE, en op het Ombudspersoon dat zich met de mensenrechten bezig hield, noemde spreker de resultaten van de inzet van de OVSE tot nu toe bevredigend. Maar in de betrokkenheid van de OVSE in Bosnië stonden de verkiezingen centraal; de verplichting van de partijen verkiezingen te houden, was immers een kernelement van Dayton. Oogmerk was het land bevoegde en democratisch gelegitimeerde bestuursinstellingen te geven op alle niveaus.

En alleen door middel van deze verkiezingen zouden die instellingen tot stand kunnen komen. Voor het zover was moesten nog enige administratieve en technische problemen worden opgelost, maar spreker had er alle vertrouwen in dat dat op tijd het geval zou zijn.

Wat de politieke randvoorwaarden betreft, lagen de zaken anders. Aan de voorwaarden voor vrije, eerlijke, en democratische verkiezingen was nog niet voldaan. Vanwege een aantal andere belangrijke factoren meende spreker dat de verkiezingen op 14 september zouden moeten doorgaan. Hij was als fungerend voorzitter van de OVSE verantwoordelijk voor de beslissing terzake en was daarbij niet over één nacht ijs gegaan. Hij had Bosnië vijf keer bezocht en veel feiten en meningen verzameld. Essentieel waren de oogmerken van het akkoord van Dayton. Er

resterden nog 2½ maand om de omstandigheden te verbeteren, bij voorbeeld wat de bewegingsvrijheid en de vrijheid van meningsuiting betreft.

Het belangrijkste obstakel was dat vanwege oorlogsmisdaden aangeklaagde personen de gebeurtenissen in Bosnië direct of indirect beïnvloedden. Spreker zei dat indien deze figuren niet aan het Tribunaal in Den Haag worden uitgeleverd, de verkiezingen verworden tot een pseudo-democratische legitimering van nationalistische machtsstructuren en ethnische zuiveringen. De OVSE beschikte niet over de middelen om deze hindernissen uit de weg te ruimen; de internationale gemeenschap, met name IFOR en de Contactgroep, wel.

In de Raad van Ministers in Budapest, eind 1995, was besloten dat de OVSE de verkiezingen zou voorbereiden en zou waarnemen en ook de supervisie zou hebben. Daarom had spreker de voormalige Nederlandse Minister van binnenlandse zaken, de heer Van Thijn, benoemd tot Coördinator van het waarnemen van de verkiezingen. Hij riep een ieder op actief aan de waarneming van de verkiezingen in Bosnië deel te nemen.

Spreker ging vervolgens nog kort in op de betrokkenheid van de OVSE bij de problemen in Tsjetsjenië, Georgië, Moldova, Oekraïne, Estland, Letland, Kroatië, Albanië, Tadjikistan en de andere Centraal-Aziatische staten, en Nagorno-Karabach.

In aansluiting op zijn uiteenzetting heeft de heer Cotti vragen beantwoord. Uit de Nederlandse delegatie heeft de heer **Van Traa** de heer Cotti zijn erkentelijkheid uitgesproken voor diens onverbloemde taal. Hij vroeg of de beslissing vast te houden aan verkiezingen op 14 september, gezien de geschetste problemen, wel juist was. Was er nog een weg terug wanneer die verkiezingen verkeerd uitpakken?

En beschikte de minister over een toezegging dat IFOR nog een jaar in Bosnië zou blijven?

In zijn antwoord zei minister Cotti niet over een dergelijke toezegging te beschikken.

De verkiezingen waren geen panacee voor alle kwalen. Waar zoveel haat was, lag de oplossing niet alleen in het houden van verkiezingen.

Het overwinnen van de gevolgen van de oorlog was een zeer langdurig proces.

Na het optreden van minister Cotti is de OVSE-prijs voor journalistiek en democratie uitgereikt aan de Poolse journalist Adam Michnik, voor diens rol bij de vreedzame omwenteling in Centraal- en Oost-Europa.

### **Informatieseminar**

In de informatiebijeenkomst traden secretaris-generaal Aragona, directeur Glover van het Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), de chef van de OVSE-missie in Letland McGhee en de Hoge Commissaris voor de Nationale Minderheden Van der Stoel als inleiders op.

De heer Van der Stoel zei weer vele landen bezocht te hebben. Soms werd hem de vraag gesteld waarop de keuze van zijn reisdoelen is gebaseerd. Het antwoord was dat er in die staten minderheidsproblemen zijn, bij de oplossing waarvan zijn adviezen mogelijk hulp kunnen bieden. Zijn optreden was gericht op conflictpreventie en interethnische harmonie.

Nationalisten waren daarin niet geïnteresseerd, zoals in het voormalige Joegoslavië ruimschoots was gebleken. Conflictpreventie kon echter

alleen succesvol zijn als het zich op potentiële oorzaken richtte. Verwaarloosde minderheidsproblemen kunnen zich tot conflicten ontwikkelen, er kunnen nu eenmaal vele redenen van ontevredenheid zijn. Veel OVSE-landen maakten diepgaande wijzigingen door, waarbij uitzicht op verbetering vaak ontbrak. In dergelijke situaties werden vaak gemakkelijke oplossingen en zondebokken, nationalisme, racisme en vreemdelingenhaat gezocht. De basis van zijn handelen vormden onze gemeenschappelijke waarden, die universeel, onverdeelbaar en niet-onderhandelbaar zijn.

Spreker was ervan overtuigd dat, indien wordt samengewerkt, veel van wat nu onmogelijk lijkt, kan worden bereikt.

De heer McGhee zei niet de publiciteit of de koppen in de kranten te zoeken. Toch waren er resultaten geboekt. Op de Helsinki-top in 1992 was opgeroepen te komen tot bilaterale overeenkomsten tussen Rusland en de Baltische staten, wat zes maanden later nog eens was onderstreept in Stockholm. Al in februari 1993 werd een missie gevestigd in Tallinn.

Ongeveer te zelfde tijd bracht Hoge Commissaris Van der Stoep zijn eerste bezoek aan Estland.

Oogmerk was het bereiken van alomvattende stabiliteit. De meeste missies vervulden een tweevoudige functie, oog en oor van de OVSE inzake binnenlandse ontwikkelingen én onafhankelijke derde partij bij conflicten tussen twee partijen. Zich specifiek tot de parlementariërs richtend, zei de heer McGhee dat zij een belangrijke rol kunnen spelen, die niet mocht worden verwaarloosd.

Alle sprekers hebben na hun inleiding vragen beantwoord. De heer **Van Traa** herhaalde zijn aan minister Cotti gestelde vraag naar het scenario, wanneer de verkiezingen niet lopen als voorzien in het akkoord van Dayton, en als ze de afzonderlijke entiteiten versterken.

Ook vroeg hij wat mevrouw Glover vond van het voorval in Albanië, waarin een Deense verkiezingswaarnemer voor aanhanger van het Hodscha-regime was uitgemaakt.

De heer Von Tscherner, ambtelijk vertegenwoordiger van minister Cotti, antwoordde dat niet de internationale gemeenschap maar Bosnië-Herzegovina verkiezingen houdt, waarbij de OVSE assisteert.

De vraag was of de volkswil tot uitdrukking kan komen, of de verkiezingen vrij en eerlijk zijn, of het resultaat gerespecteerd kan worden, en of verdere ontwikkelingen in democratische richting niet worden uitgesloten. Alles moest worden gedaan om de ontwikkeling in democratische richting te versterken. Veel moest nog gebeuren. Zo waren er 1200 supervisors nodig; het bleek moeilijk die te krijgen.

Mevrouw Glover beperkte haar antwoord over het voorval in Albanië tot de uitspraak alle door ODIHR waar te nemen verkiezingen puur als technische operaties te beschouwen.

### **EU-overleg**

Tussen de delegaties uit de lidstaten van de Europese Unie heeft zoals gebruikelijk overleg plaats gehad.

### **Standing committee**

De commissie heeft Andorra toegelaten als lid van de assemblee.

Over de verkiezingen in Albanië, die zijn waargenomen door vertegenwoordigers van de OVSE-assemblee en van het Office for Democratic Institutions and Human Rights, en de verslagen over die verkiezingen zijn onder andere door de heer **Van Traa** opmerkingen gemaakt

## **Commissies**

In de drie Commissies zijn de rapporten\*<sup>1</sup> en ontwerp-resoluties besproken die door de rapporteurs (Commissie voor politieke zaken en veiligheid: de heer George, Verenigd Koninkrijk; Commissie voor economische aangelegenheden: de heer Kelly, Canada; Commissie voor democratie, mensenrechten en humanitaire aspecten: de heer Cieslak, Polen) waren voorbereid. In de derde commissie is ook een ontwerp-resolutie over Turkije besproken. De derde commissie heeft mevrouw Roethof tot rapporteur gekozen.

## **Plenaire vergaderingen**

In de plenaire vergadering heeft de penningmeester verantwoording afgelegd over zijn beleid gedurende het afgelopen jaar en de ontwerp-begroting voor 1997 toegelicht. De vergadering heeft daarop met de ontwerp-begroting ingestemd.

De vergadering is toegesproken door de heren Frowick, het hoofd van de missie van de OVSE in Sarajevo, en Van Thijn, coördinator van de verkiezingswaarneming. De heer Frowick herinnerde aan de drie doelstellingen van het akkoord van Dayton: het toezien op het voorbereiden en houden van verkiezingen; het doen respecteren van mensenrechten en fundamentele vrijheden; het uitbreiden van de betrokkenheid van de OVSE tot onderhandelingen over regionale stabiliteit in de vorm van wapenbeheersing en vertrouwen- en veiligheidversterkende maatregelen. De missie van de OVSE in Sarajevo is in december vorig jaar van start gegaan.

Om zowel de administratieve als de inhoudelijke taken te kunnen uitvoeren is een structuur opgezet met zes regionale centra en 25 bureaus te velde. Al deze bureaus functioneren, al zijn sommige door gebrek aan personeel met weinig mensen bezet. In totaal werken er nu 365 stafleden en 200 lokale personeelsleden bij de missie.

Al in januari is de in het akkoord van Dayton genoemde voorlopige verkiezingscommissie gevormd en in februari is het reglement voor de verkiezingen vastgesteld. Door oppositiepartijen is kritiek uitgeoefend op de samenstelling van de verkiezingscommissie, omdat daarin alleen vertegenwoordigers van de regeringspartijen zaten. Aan die kritiek is tegemoet gekomen door een consultatieve raad van politieke partijen op te zetten, waaraan alle leden van de verkiezingscommissie en vertegenwoordigers van alle partijen kunnen deelnemen. Om nakoming van de regels te bevorderen is een sub-commissie van beroep opgezet.

Vanaf het begin was duidelijk dat de twee grootste problemen zouden zijn het registreren en laten stemmen van de ongeveer 900 000 vluchtelingen en het verzekeren van eerlijke toegang tot de media voor alle partijen en kandidaten. Wat de vluchtelingen betreft zijn coördinatiecentra ingericht in de landen waar de meeste vluchtelingen verblijven, teneinde het registreren en stemmen te vergemakkelijken.

Ook heeft de verkiezingscommissie de kiezers het recht gegeven in iedere door hen te bepalen plaats in Bosnië-Herzegovina te stemmen.

Wat de toegang tot de media betreft zijn twee initiatieven genomen. Het opzetten van een t.v.-zender, bekostigd uit openbare en particuliere middelen, die tegen 14 september een groot deel van de bevolking zal kunnen bereiken, en van een radio-zender, opgezet en bekostigd door Zwitserland. De OVSE heeft in Sarajevo verder een commissie van media-deskundigen ingesteld, met sub-commissies in de zes regionale

---

<sup>1</sup> Met \* aangeduide documenten zijn in het Engels beschikbaar bij de Griffie voor de interparlementaire betrekkingen.

centra, om het media-gebeuren waar te nemen en een eerlijke toegang te verzekeren.

Ook de partijen bij het akkoord van Dayton, de federatie van Bosnië-Herzegovina en de Servische republiek, moeten deelnemen aan het overleg in de voorlopige verkiezingscommissie en moeten hun eigen verkiezingscommissies opzetten. Er zijn 140 lokale verkiezingscommissies en er zal op 4000 plaatsen worden gestemd.

De heer Frowick ging in op drie in het akkoord van Dayton genoemde vrijheden, bewegingsvrijheid, vrijheid van vereniging en vrijheid van meningsuiting.

Wat de bewegingsvrijheid betreft waren in samenwerking met IFOR de strijdende partijen gescheiden, 140 vaste en honderden mobiele controlepunten verwijderd, 50 bruggen herbouwd en spoorwegen hersteld. Wat de vrijheid van vereniging betreft poogde de missie de inter-ethnische dialoog onder intellectuelen, religieuze leiders, vrouwen, journalisten, jongeren en veteranen te stimuleren, in sommige gevallen met succes. Wat de vrijheid van meningsuiting betreft verwees spreker naar de genoemde t.v- en radio-stations.

Van de situatie van vandaag zei de heer Frowick dat de omstandigheden, genoemd in het akkoord van Dayton, nog niet waren bereikt. Maar er was wel een belangrijk begin gemaakt.

Spreker steunde de beslissing de verkiezingen op 14 september te houden, maar hij onderstreepte het belang van het verdwijnen van de heer Karadzic uit het openbare leven in de Servische republiek. Karadzic belichaamde het alles-overheersende probleem van het extreme nationalisme dat tot de oorlog had geleid, en dat steeds tegen de stroom van het vredesproces was ingegaan. Al diegenen die waren aangeklaagd door het Internationale Tribunaal dienden zo snel mogelijk voor de rechter te worden gebracht.

Spreker noemde het onhoudbaar door te gaan met toezicht op de voorbereiding van de verkiezingen terwijl iemand die verdacht wordt van oorlogsmisdaden voorzitter is van een van de belangrijke partijen in de verkiezingen. Tot nu toe was naar anderen gekeken om de politieke wil op te brengen om verdachten van oorlogsmisdaden voor de rechter te brengen, echter tevergeefs.

De heer Frowick was nu van plan zijn bevoegdheden als hoofd van de OVSE-missie en als voorzitter van de voorlopige verkiezingscommissie te gebruiken om de SDS van deelname aan de verkiezingen uit te sluiten, zo lang die partij zou vasthouden aan de heer Karadzic in een functie in die partij. Hij zou liever zien dat de SDS mee zou kunnen doen aan de verkiezingscampagne, maar niet onder leiding van de heer Karadzic.

Spreker was van oordeel dat de OVSE zich over deze zaak zou moeten uitspreken.

De heer Van Thijn voegde daar aan toe dat op 14 september zowel in de federatie als in de Servische republiek vijf verkiezingen zouden plaatsvinden. Hij achtte het van groot belang dat veel parlementariërs deze verkiezingen zouden waarnemen, en riep de leden van de assemblee op zulks ook te doen.

De heer Van Thijn had eerder in kleine kring uitgebreid over dit onderwerp gesproken.

Aansluitend hebben de heren Frowick en Van Thijn vragen uit de vergadering beantwoord.

Vervolgens is gesproken over de ontwerp-resolutie over het voormalige Joegoslavië. Uit de Nederlandse delegatie heeft de heer **Van Traa**

opgemerkt dat, nu van de ingeslagen weg geen terug meer mogelijk is, alles zou moeten worden gedaan opdat de verkiezingen een succes zouden worden. Het kwam echter helaas wel eens voor dat parlementariërs niet deden wat ze eerder hadden gezegd. Zouden regeringen en parlementariërs uit de troepenleverende landen bereid zijn meer risico's voor die troepen te aanvaarden als gevolg van de arrestatie van de heren Karadzic en Mladic? Over de tekst van de resolutie zei de heer van Traa dat deze leek uit te gaan van de veronderstelling dat de IFOR-troepen na de verkiezingen nog in Bosnië zouden blijven. Hij vroeg de Amerikanen zich daarvoor in te zetten.

Aan het slot van het debat is de resolutie over Joegoslavië aangenomen.

Vervolgens heeft de vergadering uitgebreid gesproken over een Europees veiligheidsmodel.

Uit de Nederlandse delegatie heeft de heer **Hessing** opgemerkt dat het weliswaar een goede zaak is dat over zo'n model wordt gesproken, maar dat een beetje meer ambitie voor de assemblee geen kwaad zou kunnen. Wat de inhoud betreft door de discussies wat specifieker en beknopter te doen zijn, en wat efficiëntie betreft door zich op meer concrete resultaten en vooruitgang te richten. Een meer directe band met de raad van ministers was wenselijk. Spreker noemde een drietal voorbeelden.

Het voorzitterschap van de OVSE had in december jl. een verslag over het veiligheidsmodel voorgelegd, met daarbij een lijst van risico's en uitdagingen in het OVSE-verdragsgebied.

De lijst bevatte voornamelijk klassieke militaire dreigingen, maar vestigde ook de aandacht op nieuwe dreigingen, zoals internationale criminaliteit, terrorisme, nucleaire risico's en milieurampen. Het verslag bevatte ook suggesties inzake vertrouwenwekkende maatregelen.

Spreker vroeg dit rapport aan de leden van de assemblee voor te leggen.

Een tweede voorbeeld had betrekking op de samenvatting van de hand van de voorzitter van de vijfde vergadering van de ministerraad, in december jl. in Budapest. Die samenvatting bevatte onder meer een schets van fase 2 van de discussie over het veiligheidsmodel, terwijl ook gesproken werd over elkaar versterkende instellingen (MRI's) en de mogelijkheid om van de OVSE een regionale organisatie te maken, als bedoeld in hoofdstuk 8 van het Handvest van de Verenigde Naties. In september a.s. zal een seminar worden gehouden waar het veiligheidsmodel zal worden besproken.

Het zou nuttig zijn indien het verslag van dit seminar ter beschikking van de leden van de assemblee kon worden gesteld.

Ten derde had spreker veel verwarring geconstateerd over de rol van verschillende instellingen in het algemeen en het concept van complementariteit en MRI's in het bijzonder. Spreker vroeg de Secretaris-Generaal om een korte schriftelijke uiteenzetting over verantwoordelijkheden en taken van instellingen als de Veiligheidsraad, de OVSE (ook als een regionale organisatie ex artikel 8 VN-Handvest), de NAVO, de Noord-Atlantische Samenwerkingsraad, de West-Europese Unie en de Raad van Europa. Zo'n uiteenzetting zou het gemakkelijker maken kerntaken vast te stellen, overlappingsen te verminderen en onderlinge samenwerking te bevorderen.

Spreker zou de gevraagde informatie graag voor het eind van het jaar ontvangen. Het ging hier om informatie voor de leden van de assemblee, ter ondersteuning van hun controletaak van de uitvoerende macht. De permanente raad had bericht dat er zeer uiteenlopende meningen waren. Welnu, deze assemblee was de juiste plaats om die te bespreken; de

parlementariërs vertegenwoordigden het belang van de bevolking en niet het belang van de uitvoerende macht. Tenslotte kon het hele proces van voorbereiding van een veiligheidsmodel zelf al als een vertrouwenwekkende maatregel worden gezien, net als het debat daarover in de assemblee.

De vergadering heeft verder gesproken over een code of conduct for politico-democratic aspects of cooperation. Besloten is deze voor te leggen aan de raad van ministers.

De vergadering is toegesproken door de heer Sorour, voorzitter van de Raad van de Interparlementaire Unie, Sir Dudley Smith, voorzitter van de assemblee van de West-Europese Unie, Sir Geoffrey Johnson Smith, penningmeester van de Noord-Atlantische Assemblee en mevrouw Fischer, voorzitter van de parlementaire assemblee van de Raad van Europa.

Over de ontwerp-slotverklaring, bestaande uit de ontwerp-resoluties, besproken en geamendeerd in de drie commissies, is per paragraaf gestemd, waarna de verklaring\*<sup>1</sup> is aangenomen. De leden van de Russische delegatie hebben tegen de slotverklaring gestemd, vanwege het vermeldde in de paragrafen 11 en 26.

Een resolutie over Turkije\*<sup>1</sup> is, na bespreking in de derde commissie, aangenomen.

Tenslotte heeft de vergadering in een aantal bestuursvacatures voorzien. De heer Ruperez (Spanje) is gekozen tot voorzitter van de assemblee. Tot vice-voorzitter van de assemblee zijn voor een periode van drie jaar gekozen de heren Bobelis (Litouwen), English (Canada) en Lamentowicz (Polen) en voor één jaar de heer Genton (Frankrijk).

De voorzitter van de delegatie,  
Van Traa

De griffier van de delegatie,  
Van Waasbergen

---

<sup>1</sup> Met \* aangeduide documenten zijn in het Engels beschikbaar bij de Griffie voor de interparlementaire betrekkingen.